

Nordisk litteraturforskning i overskrifter

Tiltredelsesforelesning holdt den 7. november 2016 på Aarhus Universitet

Dan Ringgaard

Professor ved Institut for Kommunikation og Kultur, Nordisk Sprog og Litteratur

Aarhus Universitet

nordr@cc.au.dk

Nøgleord

Ny nordisk, Homo climaticus, Ord i frihed, Absolut litteratur, Tilbage til filologien, Tag og skriv!, Livet i skyen, Utidig indblanding

Jeg vil gerne benytte denne særlige lejlighed til at gøre mig nogle tanker om studiet af nordisk litteratur for tiden. Betragt det jeg har at sige, som tilføjelser, ikke argumenter for noget banebrydende nyt, ikke afvisninger af allerede etablerede metoder, men tilføjelser, forsøg på at finde delvist nye veje ind og ud af faget.

At tale om studiet af nordisk litteratur for tiden er at tale om fire ting og ikke en: der er *området* som er det nordiske, *emnet* eller genstanden som er litteraturen, metoden eller bare *måden*, det som ligger i ordet studie, og så er der *situationen*, det vil sige de aktuelle betingelser, dem tiden sætter. Skelner man lidt omtrentligt på denne måde, kan man få øjne fire spændingsfelter.

Det første angår området, og med det globaliseringens udfordring af det nationale, eller *det nationale i det globale*. Her vil jeg tale for de muligheder der ligger i at udvikle Norden som en reel enhed man kan arbejde med litteratur indenfor. Det andet spændingsfelt, det som angår emnet, drejer sig om medialiseringens udfordring af litteraturen, eller *bogen i medieøkologien*. Her vil jeg foreslå en Janushovedet optik som i den ene retning arbejder med litteraturen i et udvidet felt og i den anden fastholder et smallere og historisk specifikt litteraturbegreb. I spændingsfelt nummer tre, det der har at gøre med måden, vil jeg slå ned på det jeg har valgt at kalde demokratiseringens udfordring af litteraturanalysen, eller *brugen af litteratur*. Her vil jeg gerne fremhæve en række mere pragmatiske måder at arbejde med litteratur på. Og så er der det fjerde felt, det der knytter an til situationen. Det handler om samtidighedens udfordring af litteraturhistorien, eller *fortiden midt i nuet*. Det er her vi finder fagets arvesølv, og med det spørgsmålet om hvordan vi arbejder med litteraturhistorie i en efter alt at dømme sært ahistorisk tid.

Saa griber han Pennen i sin Haand,
 For at indgyde Nutid Oldtids Aand.
 De adspredte Sange han forvandler
 Til et gothisk Epos, som lever og handler.

(Adam Oehlenschläger: «Sanct Hansaften-Spil», 1802)

Ny nordisk. Man slår en cirkel omkring et stykke af verden og kalder det Norden. Inden i denne cirkel slår man en anden og tykkere cirkel omkring landet Danmark. Så udpeger man et særligt fænomen inden for dette dobbelte område, litteraturen, som man så undersøger. Så enkelt kan det gøres. Og så er det sådan set bare om at gå i gang. Så enkelt er det bare ikke alligevel. Det hele har en historie. Og den kan man ikke ignorere.

Studiet i nordisk litteratur er en guldalderkonstruktion bygget på en oprindelsesmyte om en middelalderlig fælleskultur som arnestedet for de respektive landes nationale identiteter. Ægteskabet mellem Norden og litteraturen er begrundet i en to hundrede og halvtreds år gammel forestilling om at litteratur, sprog og kultur er intimt forbundne. Sammenstillingen «nordisk litteratur» forpligter således litteraturen på kulturen og omvendt. Man spørger ikke til litteraturen per se, men til litteraturen i en bestemt kultur, og til hvordan denne kultur kommer til udtryk i litteraturen. Som i ethvert andet ægteskab sker det ikke uden omkostninger. For så vidt som kunst kan betragtes som en modstand i kulturen, uskadeliggør manøvren i nogen grad litteraturen forstået som sprogkunst samtidig med at den gør kulturen overordentlig litterær.

Ved nærmere eftersyn viser det sig at kulturen optræder i skikkelse af nationen. I de cirka hundrede år studiet af nordisk litteratur har eksisteret på danske universiteter, har der altid hersket denne skævhed mellem idealet om det danske som indlejret i det nordiske, og så forskningen og undervisningen inden for området der altid har været meget mere dansk end nordisk. At læse nordisk litteratur har betydet at man læste dansk litteratur og lærte lidt norsk og svensk ved siden af. Det kan være rimeligt nok. Men man kan også forsøge at tage det med Norden på ordet.

Blikket på Norden har ændret sig fra at være et blik inde fra en endnu ufærdig nation, et der søgte tilbage i tid imod sin oprindelse, til også at være et blik udefra som kigger hen over en region i Europa. For dette globale og verdenslitterære blik udgør Norden en oplagt enhed. Norden, eller Skandinavien som det hedder på globalt engelsk, lader sig for dette distræte blik, dette fjernsyn som Søren Kierkegaard kaldte det, kun vanskeligt opløse i nationer. Det er Scandinavian Design, Scandinavian Noir, The Scandinavian Welfare State, New Nordic.

Det allermest nationale studie har således længe været ramt af globalisering. Globaliseringen har ikke kun udfordret modstillingen imellem nationalt og internationalt med en række alternative kategorier som det lokale, det regionale og det kontinentale, eller variable udgaver af figuren centrum og periferi, det har også tilbudt os dette alternative blik på os selv som blandt andet nordiske. Det har gjort det mere oplagt at arbejde med dansk litteratur i konstellationer med først og fremmest norsk og svensk litteratur, men også islandsk og finsk, færøsk og grønlandsk.

Især inden for de seneste hundrede og halvtreds år har der med forskellig intensitet eksisteret mange litterære udvekslinger og fællesskaber inden for regionen, men de har sjældent været særligt synlige i de nationale litteraturhistorier. Det globale blik giver mulig-

hed for at se disse forbindelser bedre, både de historiske og de nutidige, undersøge dem og skrive om litteratur inden for et større, men ikke et uendeligt stort rum, et som er sat sammen af nationer der er sprogligt og kulturelt beslægtede, men langt fra at være nogen klar afgrænset enhed uden forbindelse med resten af verden.

Norden tilbyder sig som en af de mellemproportionaler Milan Kundera har peget på, mellem verdenslitteraturens kosmopolitisme og nationallitteraturens provinsialisme. Hans eget Mellemeuropa er ét eksempel, han nævner Norden som et andet. Disse regioner er ikke ubegrænset store og åbne men heller ikke unødigt små og lukkede. De er funderede i et vist kulturelt og sprogligt fællesskab, men det er ikke kun det. Man kan også slå dem sammen af mere pragmatiske grunde. Jeg er ikke sikker på at nordisk litteraturvidenskab har så meget at vinde ved kun at producere endnu flere nationale periode- og forfatterskabsstudier som man så kan bygge nationale litteraturhistorier ovenpå. I hvert fald kan man konstatere at denne type studier ikke er nær så udbredte som tidligere. Så måske kan man komme længere med også at lade dem man har, indgå i konstellationer på tværs af regionen.

Det 3. årtusindes hjerte er et
sted med mange kamre.
kompliceret væsen med broer og passager til at
transportere legemer rundt i
stigende flygtige og flexible mønstre.

(Ursula Andkjær Olsen: *Det 3. årtusindes hjerte*, 2012)

Homo climaticus. At vi kan se os selv som blandt andet nordiske vil sige at vi også ser os selv som så meget andet. Modernitetens ideer om fremskridt og oplysning skabte en forestilling om at vi bevægede os fremad i historien som om vi alle rejste på det samme tog med Vesten som lokomotiv – for at benytte en af den urbane og industrielle modernitets egne yndlingsmetaforer. Men toget er afsporet, fremskridtet forsinket på ubestemt tid og oplysningens værdier ramponerede. Uden denne vektor som syntes at samle historien omkring sig og fare som en pil igennem tiden, er vi overladt til hvad Peter Sloterdijk har omtalt som «regimet af serier og rutiner afbrudt af mikro- og makrokatastrofer». Hver enkelt er del af en række forskelligartede og mere eller mindre midlertidige fællesskaber af varierende holdbarhed og rækkevidde. Således udsat i en samling af uens rum og ikke længere båret frem af tanken om en lineær tid, er vi blevet omgivne væsner, klimatiske skabninger.

Kaster man et blik på en række herskende tendenser inden for humaniora i dag, får man ikke kun dette svar på hvorfor vi er omgivne væsner, men også svar på hvad vi er omgivet af og hvordan. Vi er omgivet af ting, af dyr og maskiner, af de andre og af systemer og netværk hvoraf mange svirrer rundt i luften omkring hovederne på os som kommunikationsteknologi, som terror og som klima. Og vi er omgivet som i perforeret, indfiltret, atmosfærisk, affektivt involveret. Det omgivne menneske er socialt, men det sociale, og dermed det politiske, er ikke afgrænset til det menneskelige fællesskab, det omfatter naturen og teknologien. Mere og mere er med Bruno Latour blevet anliggender, komplekse, midlertidige og flade systemer som vi er indblandet i og på en diffus måde ansvarlige for. Det bliver en opgave overhovedet at finde fodfæste. At lokalisere sig. At etablere midlertidige beboelser,

bobler af varierende størrelse og træghed. Fornemmelsen af at alt er forbundet, forstærker behovet for at befinde sig lige netop her.

Hvis kultur og litteratur er forpligtiget på hinanden i faget nordisk litteratur, må det betyde at vi skal undersøge livet i disse provisoriske rum som på en gang er her på netop dette sted og i netop denne kultur, og samtidig viklet ind i et virvar af fjerntrækkende, synkron og delvist virtuelle forbindelser. Måske kan Norden også her tjene som en membran, en grænse- eller berøringsflade mellem det alt for små og lukkede og det alt for store og åbne. I hvert fald er det et overskueligt område hvor nogle af alle disse rum kan studeres nøjere. Ikke kun som fællesskaber, men også som konfliktzoner.

Tidt naar jeg gaar i Byens Gader synes det mig, som gaar jeg i et stort Bibliothek; Husene ere Bogreoler, hver Etage en Hylde med Bøger. *Der* staaer en Hverdagshistorie, *der* en gammel Komædie, videnskabelige Værker i alle Fag, her Smuds-Literatur og god Læsning.

(H.C. Andersen: «Tante Tandpine», 1872)

Ord i frihed. Vi er ikke mindst digitalt omgivne. Vi har forladt det Marshall McLuhan kaldte Gutenberg-galaksen, og som betegner det halve årtusinde hvor bogen var det dominerede medie i den vestlige verden. Det stiller os over for spørgsmålet om hvordan vi arbejder med litteratur i en kultur som ikke længere er litterær. I fem hundrede år var litteraturen pot og pande med bogen. Jeg forestiller mig ikke at bogen forsvinder lige foreløbig, den er stadig væsentlig, men den definerer ikke kulturen i samme omfang som den gjorde engang. Og hvis bogen ikke gør det, så gør litteraturen det heller ikke.

Litteraturen i en mere præcis historisk forstand opstod i mødet mellem trykkepressen, skriften og det moderne Europa. To medierevolutioner senere er bogstaverne vandret ud af bogen, over i andre medier, ind på skærmene, over til billederne og lydene, eller bare ud på gaderne og stederne og videre ud i satellitternes blå luft. For McLuhan var ord på række indbegrebet af disciplinering. Nu er ordene sat i frihed sådan som Marinetti drømte om, og som filmens og reklamens tidligste besyngere profeterede.

Mange af kvalitetene ved litteraturen som vi kender den, litteraturen i den historisk specifikke forstand som jeg lige definerede, er truet af denne udvikling. Det private, intime og hallucinerende rum som er så vigtig en del af litteraturen, kan af og til virke sært antikveret. Fremtidens læsere skal kunne afkode medier som blander lyd, billede og ord, og som for en stor dels vedkommende er langt mere afsnuppede, kortfattede og opkoblede. Forestillingen om hvad det vil sige at være en god læser i betydningen en som kan forarbejde informationer via de relevante medier, vil ændre sig markant.

Men udviklingen er også en enorm mulighed for litteraturen som både sprogkunst og kommunikationsform. (Jeg udtaler det sidste ord, kommunikationsform, med nogen gysen, da det er noget nær det modsatte af hvad mange de sidste fem hundrede år har forstået ved litteratur. Den litteratur jeg elsker er det modsatte af kommunikation, den er henvendelse, ikke overtalelse, fortsat kæntrende betydningskæder, ikke målrettede meddelelser. Men måske giver det ikke altid så meget mening længere at opretholde den distinktion.) Under alle omstændigheder: Nye medier er nye kunstneriske muligheder, og ethvert ordentligt kunstværk undersøger, udnytter og udtømmer sit medie.

Derfor må studiet af nordisk litteratur følge sit emne ud mellem medierne, og arbejde med litteratur i hvad Tania Ørum, vist nok som den første herhjemme, har kaldt det udvidede felt. Litteraturen lever ikke kun på mange platforme, den er også delagtig i andre kunstarter og kulturelle udtryk, det være sig tegneserier, teater, film og tv, sange, spil, art writing og forskelligartede begivenheder. Litteratur befinder sig uigenkaldeligt og mere end nogensinde før mellem medier. At studere litteratur er også at studere medier. Især bøger.

Hvordan ser der så ud derude i det udvidede felt? I min tænkepause om litteratur har jeg givet følgende korte karakteristik af litteraturens nye miljøer: De er *hybride*, fordi blandingen af ord, billede og lyd ligger lige for. De er kollektive *begivenheder*, fordi det sociale rum er vokset på bekostning af det private, og de er *anmassende*, fordi det private befinder sig midt i det sociale rum. De er *konceptuelle*, fordi udfordringen er at sortere i informationsstrømmen og indramme kaos. De er *undefinerbare*, fordi de institutioner som tidligere styrede litteraturen, ikke har samme magt som før. De er *processuelle*, fordi linket, farten og remedieringen åbner værket der hvor bogen så håndgribeligt lukkede det. Fordi de hele tiden skabes om af andre, er de *herreløse*. Og de er *babelske*, fordi de folkesprog, som litteraturen destillerede, er begyndt at indgå nye globale alkymistiske forbindelser.

For vores forfædre
 Var poesien et luksusobjekt
 Men for os
 Er den en livsvigtig artikel:
 Vi kan ikke leve uden poesi.

(Nicador Parra: «Manifest», 1969)

Absolut litteratur. I en digital kultur hvor litteraturen er trådt ud i dette udvidede felt, burde det være en selvfølge at en sangskriver kan få Nobelprisen. Poesien opstod trods alt som sang, og lyrik kommer af græsk for sang til akkompagnement af et strengeinstrument. Men det er det tilsyneladende ikke. En yngre fremtrædende dansk digter erklærede i anledning af tildelingen af hæderen til Bob Dylan med brask og bram Nobelprisen i litteratur for død og begravet. Det skete ironisk nok på twitter. Og selv mange af mine kolleger på centret for Litteratur mellem medier – af alle steder – fandt uddelingen skandaløs eller i bedste fald pjattet.

Hvis vi ikke bare skal tage disse protester som udtryk for litteraturkonservatisme og et generationsbetinget ubehag ved 68'erne, må det handle om at der stadig eksisterer et strengere begreb om litteratur, et som reagerer på den ændrede medieøkologi ved at dyrke, i betydningen fremelske, litteraturen som skrift og i bøger. Det er sådan medieøkologien fungerer: Når der kommer nye medier til, får man øje på kvalitetene ved de gamle. Radioen for eksempel, gjorde det igen oplagt for forfatterne at læse op fra deres bøger, og i nogle tilfælde ligefrem at skrive tekster som var beregnet til oplæsning i radioen. Man opdagede at litteratur stadig også kunne være mundtlig.

Bog- og skriftlitteraturen er blevet akut bevidst om sig selv som mediebart og definerer derfor sig selv til forskel fra andre medier. Udfordringen til forfatterne er derfor ikke kun at udnytte de nye medier litterært, det er også at fortolke en ny tids nerveliv på skrift og at udæske bogens stadig nye muligheder. Litteraturens felt er ikke kun udvidet, det er også genfundet.

Et ofte omtalt eksempel på denne logik er fiktionens skæbne i den nyere litteratur. Den omstændighed at litteraturen ikke længere er fiktionens oplagte tilholdssted, får i øjeblikket mange forfattere til at vende sig bort fra den og imod bekendelsen der med sin intime henvendelse under stadig sproglig skælven kan virke som en mere indædt litterær form. Bare kast et blik på de bøger som var indstillet til Nordisk Råds Litteraturpris i år. Interessen for selve bogen, boghåndværket, kunstbogen, er et andet eksempel. Denne bevægelse er en bevægelse langt ind i teksten, ind i dens fineste betydninger, intensiteter og materialiteter.

Og der holdt de, større end Mennesker er, og Vinden flagrede med Dødens store Kappe og med Amors Purpur, og deres store Heste strakte Halsene ind gennem Vinduet og ludede, halvt i Søvn, med de tunge Bidsler, og Skummet fra deres Muler dryppede flagevis ned over de sorte Skriflinier og farvestærke Initialer.

(J.P. Jacobsen: «Doktor Faust», 1885)

Tilbage til filologien. Man kan hæfte sig ved at sammenstillingen «nordisk litteratur» sjældent følges af betegnelsen «-videnskab» men oftere ses i selskab med ordet «sprog». En reminiscens sikkert af den to hundrede-årige modstilling mellem sammenlignende litteraturvidenskab og nationalfilologi. Studiet af nordisk litteratur er historisk knyttet til sprogstudiet og ikke mindst til tekstlæsningen. Traditionelt har den historisk forankrede genlæsning af klassikerne og nærlæsningen af den enkelte tekst – enten denne læsning tog form af kommentar eller fortolkning – stået stærkt på de nordiske institutter på bekostning af udviklingen af teori og teoretisk informerede analyser.

Den kulturforskel er under nedbrydning. Og godt det samme. Men ind imellem kan man frygte at det sker på bekostning af netop tekstlæsningen. På den ene side reducerer kulturstudierne teksten til det man med et udtryk lånt fra sociologien i symptomalt flertal omtaler som case studies, på den anden underordnes den teoriens generaliseringer og bevisførelser og ender som empiri. I ni ud af ti artikler og ph.d.-afhandlinger udvikles der først et begrebsapparat som dernæst appliceres på et korpus af tekster med overhængende risiko for at udvande de sidste til eksempler. Denne måde at benytte den litterære tekst kan sagtens forsvares, men bliver det den eneste måde vi omgås tekster på, har vi overset hvad det er der gør det værd at læse litteratur.

Der er et behov for, en gang til, at sætte ikke kun ordene, men også teksten fri og vende tilbage til filologien, sådan som Paul de Man foreslog i et af sine sidste essays. For litteraturkritikken, i dette ords videste forstand, er den enkelte litterære tekst forskellig fra alt andet, og den er en henvendelse. Den vil mig noget. Den er med andre ord karakteriseret ved singularitet og intentionalitet. Men det er ikke gjort med at vende tilbage til litteraturanalsen af i går. Tværtimod har der udviklet sig et stadigt større demokratisk pres på litteraturanalysens distinktioner og dens prioriteringer af værk over liv, kunst over pop, helhed over del, dybde over overflade og, ikke mindst, kritik over fascination.

Senest har blandt andre Rita Felski talt for et ryk væk fra kritik og fortolkning og hen imod *brugen* af litteratur. Ikke brug i snæver forstand som det at litteraturen skal gøres anvendelig, at det skal kunne betale sig at læse litteratur, men brug i den bredest mulige pragmatiske forstand. At man gør brug af litteratur. Jeg kaldte det et demokratisk pres. Jeg

kunne også have omtalt det som avantgardens voksende pres. Det er et pres på grænsen mellem værk og liv og højt og lavt og dermed også et pres på opretholdelsen af den akademiske distance som en desinteresse i saglighedens navn og dens underforståede smagsdomme. At bruge litteratur er at bruge den til noget og at gøre sig modtagelig for dens forskellige kvaliteter. At insistere på at den betyder noget for mig og mit liv, at den bør nydes, og at den kan indtages på ulig mange måder.

Det er også et pres på forestillingen om at vi pænt har at læse værket i sin helhed. At bruge litteraturen er også at tage det som man kan bruge. For eksempel at gå efter de mest strømførende passager, der hvor digteren når højden af det hun kan, det som satte sig i kødet på én, og så gå let hen over så meget andet. Læs Hans Otto Jørgensens nye bog *Hor-den*, om Det moderne Gennembrud, så ved I hvad jeg mener. Det er også et pres på ideen om at teksten er dyb, endnu en hermeneutisk regel, til fordel – ikke for en strukturel læsning eller en dekonstruktiv, men – til fordel for en overfladelæsning, en der via parafrasen aktualiserer tekstens struktur og sanselighed. Endelig, og måske mest provokerende og nyt, er det et pres på den kritiske læsning, den der er opsat på at afsløre noget skjult eller undertrykt fremfor at løbe risikoen for at blotte sig og give efter for sine, altid dubiøse, fascinationer.

Anders Johansson, som måske er den litteraturforsker i Norden der har gjort mest i disse her ting, er gået så vidt som til at forsøge sig med at skrive sjusket, og Pierre Bayard har med sin bog om *Hvordan man taler om bøger man ikke har læst*, åbnet for en række helt almindelige og nødvendige men ildesete måder at omgås litteratur på. Dårlig brug af litteratur forlader teksten i al hast for at tale om noget andet, god brug opdager verden igennem teksten. Man opdager at verden og teksten forudsætter hinanden. Som med en mønt er de to forskellige sider af samme sag. Brug af litteratur behøver hverken at være misbrug eller forbrug, snarere landbrug i betydningen af at dyrke, altså fremelske alle en teksts kvaliteter.

de två som aldrig skall mötas
och aldrig skiljas,
blott ana varandras närhet,
förmimma og följa varandras rörelser,

(Gunnar Ekelöf: «Tag och skriv», 1941)

Tag og skriv! En anden grænse som falder når vi først begynder at bruge litteraturen, er den mellem læser og forfatter. At læse er at skrive for så vidt enhver tanke om hvad man har læst, kvalificeres via samtale, men især ved at man formulerer det på skrift, måske som en læsning, måske blot som en impuls til at skrive noget, hvad som helst. Og at skrive er at læse fordi ingen forfatter kommer nogen vegne hvis han ikke har læst andres bøger og ikke kan læse sine egne tekster med henblik på at forbedre dem. Vores studerende bliver dygtigere læsere af at få lov til at skrive litteratur, det giver dem en alternativ indgang til litteraturen, en via maskinrummet. Og de bliver dygtigere skribenter af at prøve kræfter med den betingelsesløse frihed som det er at skrive litteratur, det udvider deres skriftlige register, øger deres sproglige præcision og forbedrer sikkert også deres evner til at få ideer.

Denne gensidighed mellem at læse og skrive er et dogme inden for kreativ skrivning. Og kreativ skrivning er en omsiggribende måde at bruge litteraturen på. På hylderne hos

de amerikanske boghandlere fylder bøgerne om Writing markant mere end bøgerne om Literary Criticism. Det kan man se skævt til, eller man kan tage det som et udtryk for en kultur som på det punkt er temmelig forskellig fra den danske. Men man kan også se det som et eksempel på det demokratiske pres jeg talte om før. Vi er alle skrivende. At skrive er en form for læsning, og det er en måde at bruge litteratur på, én som gør os til andet end passive forbrugere af den.

Det er også en praksis som minder os om en side af litteraturen som er temmelig negligeret af litteraturvidenskaben, nemlig hvordan litteratur bliver til. Alt det der går forud for den færdige tekst, selve den kreative proces, har været overladt til editionsfilologiens versioneringer eller til den biografiske forskning og dens ofte simple og æstetisk indifferente årsagsforklaringer. Man er begyndt at udvikle en såkaldt genetisk kritik. Det er én vej til at begynde at forstå disse processer. Inderst i kunsterfaringen støder vi på spørgsmålet om hvordan et værk opstår, måbende overværer vi at noget helt unikt bliver til, uden at have begreb om hvordan.

Ligesom de nye medier har udpeget bogen og skriften som særlige medier der stadig kan og bør dyrkes, så er det værd at opdage skriften som andet end et neutralt værktøj for forskning og formidling. At skrive i nye former og lade skriften indgå sammen med andre medier, er i sig selv en forskningsproces fordi formen altid gør noget ved stoffet. Vi tænker som vi skriver. Og ligesom begrebet om læsning ændres og udvides af de nye medier, kan man forestille sig at det at skrive også vil indeholde et arbejde med lyd og billede – og med grafer, træer og kort, for at citere Franco Morettis bogtitel og indlæg på vegne af digital humaniora. Et øget fokus på litteraturvidenskabens egen skriftlighed kan indgå i udviklingen af eksperimentelle vidensformer, af mere praksisbaserede strategier for videnskabelig erkendelse.

Jeg befant meg inne i dette skylandskapet, over skyene [...] det lar seg ikke nekte at å fly inne i et slikt landskap hensetter en til en slags stemning som kan minne om å være døgnforvillet, men som ikke har med tiden å gjøre, men med rommet, altså en romforvillet, som gjør at man ikke er sikker på hvor man er, bare at man er der, inne i tiden [...]

(Dag Solstad: 16.07.41, 2004)

Livet i skyen. Studiet af nordisk litteratur er traditionelt kendetegnet ved en omsorg for klassikerne og, i kraft af fagets kulturelle såvel som filologiske dimension, en interesse for at forstå tekster historisk. At forpligte litteraturen på kulturen er at forpligte den på historien. Men hvilken historie? Historiebegrebet er selv historisk. Michel Foucault omtalte historien som det 19. århundredes «tvangstanke» og foreslog at det 20. århundrede snarere var «rummets århundrede». En fejende formulering, en flothed måske, men en der dog henviser til det faktum at 1800-tallet omdannede og udbredte den historiske tænkning på mange planer: åndens, naturens, samfundets, psykologiens. Det var en tænkning som kom til at præge det tyvende århundrede, men ikke mere end at de mere rumlige orienteringer som jeg var inde på tidligere, langsomt vandt indpas. Se blot på den modernistiske roman. Netværket er det billede mange i kølvandet på Foucault har benyttet om vor tids dominerende rumlighed.

Et andet ord for denne rumlighed er arkivet, alt det historien har efterladt, og som vi sorterer og opmagasinerer på særlige steder efter bestemte principper. Hvad gør det ved

vores forståelse af historien hvis den i stedet for at være en vej som fortaber sig bagud i horisonten, er som et arkiv? I arkivet er alting til stede samtidigt. Det gamle er ikke fjært men lige ved siden af. Et arkiv er et systemiseret Wunderkammer hvori der kan knyttes forbindelser mellem ting som er opstået langt fra hinanden i tid og sted. Kronologien og kausaliteten giver plads for analogien og telepatien. Den historiske tekst er revet løs fra sit oprindelige miljø, og dens evne til at vække forundring er blevet lige så stærk som den resonans af en bestemt tid der klæber til den.

Digitaliseringens ord for arkivet er skyen. Den tilsyneladende grænseløse elektroniske informationståge vi er omgivet af, den som opbevarer alt det der var engang og alt det som opstår lige nu, og hvor alting er lige tæt på. Skyen virker til at være uden det hierarki som herskede i de analoge arkiver. iCloud og World Clouds er organiseret efter andre og fladere principper. Endnu et bud på denne rumlighed er Hans Ulrich Gumbrechts begreb om det brede nu, et hvor fremtidens horisont er lukket, jævnfør det havarede modernitetstog fra før, og fortiden opmagasineret inden for dette nu som derfor synes at brede sig uendeligt og indeholde alle andre tider. Nuet flyder over fordi de informationsmængder arkivet eller skyen stiller til rådighed her og nu, er enorme. Samtidigheden af informationer, påvirkninger og af liv der leves som i forskellige tider tæt op ad hinanden, er overvældende. Hvis der er noget om den samtdiagnose disse og beslægtede teorier stiller, må det også få konsekvenser for måden vi betragter litteraturhistorien på.

Det har det allerede fået. Dele af nyhistorismen arbejdede med forundringsstrategier hvor den historiske tekst kobledes på nutidige erfaringer, og med via tykke beskrivelser at skabe et resonansrum omkring teksten som indeholdt stort og småt, nyt og gammelt. Manøvrer som tilhører skyens logik, ikke vejens. Det er strategier som skruer op for genkendeligheden, for universalismen, klassikernes evne til at tale til os på tværs af tiden, det er forundringselementet. Men samtidig skaber de en historisk resonans, de opbygger et fremmedartet, ikke-genkendeligt rum som ikke restløst lader sig indordne hverken nuet eller den historiske tidslinjes kausalitet. Det nye verdenslitteraturbegreb arbejder også inden for arkivets og skyens logik med konstellationer af tekster på tværs af tid og sted, og de seneste år har set flere litteraturhistorier som har afprøvet den slags ideer.

Den krise for litteraturhistorien man af og til hører om, og som givetvis er reel, er måske ikke kun et resultat af et tab af historisk viden og bevidsthed, af manglende kulturel sammenhængskraft eller af en grasserende global forbrugskultur, den kunne også skyldes at det historiske ved litteraturen må behandles anderledes. Ikke kun i formidlingsammenhænge, men også som forskning. Det kræver, tror jeg, og apropos hvad jeg lige sagde om det at skrive, også et performativt element. Det gjorde det for øvrigt også for de bedste af nyhistorikerne. At skriften ikke blot beskriver noget, men fremkalder det. At koblingen til nuet ikke blot er udpegende, men også producerer tilstedeværelse.

Lopperne sade saa tykke paa vores Strømper, saa Farven af Strømperne ikke kientes, og strøg vi dem af os i Vandbækkenet. Kom derover i Erfaring, at een Loppe føder anden.

(Leonora Christina: *Jammers Minde*, færdiggjort efter 1685)

Utidig indblanding. Samtidens samtidighed er, som ordet siger, en samtidighed af tider, af nyt og gammelt. Erfaringen af samtidighed er selv en del af en historisk proces som lægger

noget bag sig. Det særlige ved den er så bare at det er som om den indeholder det tilbage-lagte. Der er altså stadig forskel på nyt og gammelt. Derfor er det også stadig muligt at være utidig. Måske sådan som Walter Benjamin forestillede sig det i sine «Historiefilosofiske teser». Her kredser han omkring den af jødedommen farvede idé om at fortiden, herunder de fortider der aldrig blev til noget, altid er potentielt til stede i nuet som dets opfyldelse. At ingenting forsvinder, men hele tiden ligger som en mulighed for genkomst.

Efterhånden som litteraturen rømmer kulturens centrum, og bogen taber terræn til andre medier, øges muligheden for at de begge kan danne modstemmer i kulturen. Noget overstået som kan slå tilbage som det reelt nye i en kultur der ikke kan se sig selv for bare nyheder. Jeg indledte med at sige at en af ulemperne ved ægteskabet mellem nordisk og litteratur var at litteraturen som sprogkunst betragtet blev delvist uskadelliggjort. Men hvad nu hvis litteraturens stilling i kulturen er blevet mere marginal? Hvis den ikke længere er det indlysende udtryk for den officielle kultur, men snarere gået hen og blevet en modkultur? Måske til og med kult? Så er dilemmaet til dels ophævet. Langt fra ophævet fordi litteraturen vil vedblive med at være et virkningsfuldt sted at udforske kulturel identitet og levere kunst til tiden – lad det være sagt med eftertryk – men alligevel ophævet for så vidt som kulturen har fået andre og større butiksruder at spejle sig i.

Det forærer en forstærket kritisk position til nordisk litteratur og studiet af den. Balancen mellem det kulturbevarende, som altid har været en del af studiet, og det kulturkritiske, vipper til den kulturbevarende side hvis vi betragter os selv som kustoder for en stadig mere overset fløj af museet. Men den kan også vippe den anden vej hvis vi opfatter vores emne som kontrært, utidigt og – som tilfældet er med vinylpladen – af den højest tænkelige kvalitet. Litteratur og litteraturforskning som modkultur handler med Gayatri Spivak om at gå stik imod en kultur som vil afskaffe det vanskelige og selvmodsigende til fordel for rational gennemskuelighed, og som forveksler klarhed med umiddelbar forståelighed.

Men vi er også kustoder. Hvis sammenstillingen «nordisk litteratur» forpligtiger litteraturen på kulturen, så er det stadig en opgave at medvirke til at trække tråde mellem den enkelte læser, fællesskabet og historien. Anders Olsson gør sig tanker om det i sin seneste bog *Tanker om læsning*. At læse er at læse det andre har levet, skrevet og læst før én selv. Det er at deltage i en kultur, at se og forstå det som andre har set og forstået, og det midt i et sprog der som alt sprog er mærket af tid og brug. Det er en del af læsningens natur at det er gjort før, at det som er nyt for én, er kendt af andre, at man begynder forfra. Det er derfor vi må have en kanon. Uden kanon ingen genlæsning af kulturen. Og uden genlæsning af kulturen, ingen kultur. Litteratur, og kunst i det hele taget, danner fællesskaber, store som små. Og moderne kultur udgøres af et bundt af fællesskaber, herunder litterære.

Så lad mig slutte med at citere de to sidste af Italo Calvino's i alt fjorten definitioner på en klassiker. De pointerer nemlig begge klassikerens affinitet til det til enhver tid herskende nu, og de understreger at det at læse klassikere ikke kun er rettidig omhu, men også utidig indblanding. Definition nummer tretten: «En klassiker er et værk der forviser nuets larm til en støj i baggrunden som den samtidig ikke kan være foruden». Og definition nummer fjorten: «En klassiker er et værk der bliver ved med at være baggrundsstøj selv når en nutid som den er helt uforenelig med, er ved magten.»

LITTERATUR

- Bayard, Pierre. 2007. *Comment parler des livres que l'on n'a pas lus?*. Paris: Paradox.
- Benjamin, Walter. 1973. «Historiefilosofiske teser». I *Kulturindustri. Udvalgte skrifter*. København: Rhodos.
- Calvino, Italo. 1995. «Perché leggere i classici». I *Perché leggere i classici*. Milano: Mondadori.
- Deppman, Jed, Daniel Ferrer, Michael Groden 2004. *Genetic Criticism*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Felski, Rita. 2017. *Uses of Literature*. Hoboken: Blackwell. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781444302790>.
- Foucault, Michel. 1998. «Andre rum». *Slagmark* nr. 27: 87–96.
- Greenblatt, Stephen. 1991. «Resonance and Wonder». I *Exhibiting Cultures*, redigeret af Ivan Karp og Steven D. Lavine. Washington & London: Smithsonian Institution. DOI: <https://doi.org/10.1086/496563>.
- Gumbrecht, Hans-Ulrich. 2014. *Our Broad Present. Time and Contemporary Culture*. New York: Columbia University Press. DOI: <https://doi.org/10.7312/gumb16360>.
- Johansson, Anders. 2008. «Slarv». I *Nonfiction*. Göteborg: Glänta.
- Jørgensen, Hans Otto. 2015. *Horden*. København: Gladiator.
- Kundera, Milan. 2012. «Die Weltliteratur». I *World Literature. A Reader*, redigeret af Theo D'haen, César Domínguez, Mads Rosendahl Thomsen. London & New York: Routledge.
- Latour, Bruno. 2007. *Ting. Hvorfor er dampen gået af kritikken? Fra kendsgerninger til anliggender*. København: Kunstakademiets arkitektskole.
- Man, Paul de. 1986. «The Return to Philology». I *The Resistance to Theory*. Minneapolis & London: University of Minnesota Press.
- McLuhan, Marshall. 2011. *The Gutenberg Galaxy. The Making of Typographic Man*. Toronto: University of Toronto Press.
- Moretti, Franco. 2007. *Graphs, Maps, Trees. Abstract Models for a Literary History*. London & New York: Verso.
- Olsson, Anders. 2015. *Tankar om läsning*. Stockholm: Themis Förlag.
- Ringgaard, Dan. 2014. *Litteratur*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Sloterdijk, Peter. 2005. «Foreword to the Theory of Spheres». I *Cosmograms*, redigeret af Melik Ohanian og Jean-Christophe Royoux. New York: Lukas & Sternberg.
- Spivak, Gayatri. 2005. *Death of a Discipline*. New York: Columbia University Press.
- Ørum, Tania. «Litteratur i det udvidede felt». I *Litteratur i det udvidede felt*, redigeret af Jenny Johannessen., København: Institut for Kunst- og Kulturvidenskab.